

Семенюк Л.  
Зарубіна А.

## ***Розвиток фермерських господарств у Кіровоградській області: основні суспільно- географічні аспекти***

Кіровоградський державний педагогічний університет  
імені Володимира Винниченка, м. Кіровоград  
e-mail: agv22@ukr.net

**Анотація.** розглянуто основні вектори розвитку селянських (фермерських) господарств у Кіровоградській області. Визначено динаміку фермерства та структуру вироблення ними сільськогосподарської продукції в регіоні. Проаналізовано основні проблеми та перспективи розвитку цієї форми господарювання.

**Ключові слова:** селянські (фермерські) господарства, сільськогосподарські угіддя, рослинництво, тваринництво, рентабельність, Кіровоградська область.

### **Вступ**

Реформування земельних відносин стало однією з найбільш актуальних проблем для мешканців сільської місцевості. Внаслідок роздержавлення та розпаювання сільськогосподарських земель були створені економічні передумови для формування широкої мережі селянських та фермерських господарств. Саме вони відіграють велику роль у забезпеченні населення продуктами харчування, зайнятості мешканців сільської місцевості, поповненні місцевого та державного бюджетів. В останнє десятиріччя кількість таких господарств є досить стабільною, а їх частка в обсязі виробництва валової продукції та площі сільськогосподарських угідь значною. Особливо доцільним є створення фермерських господарств у тих регіонах, де переважають дрібні поселення.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання особливостей реформування АПК України та становлення різних типів господарств, у тому числі й фермерських, розглядалося в наукових роботах І.В. Коновалова, О.М. Шпичака, В.П. Ситника, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина, М.Д. Пістуна, Я.Б. Олійника, Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, І.П. Пушкаря, П.О. Сухого, М.Д. Заячука, С.А. Грекова та інших.

Метою статті є аналіз суспільно-географічних особливостей динаміки та функціонування фермерських господарств Кіровоградської області.

### **Результати і обговорення**

Як відомо, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, із створенням юридичної особи, що виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробленням та реалізацією, з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [1].

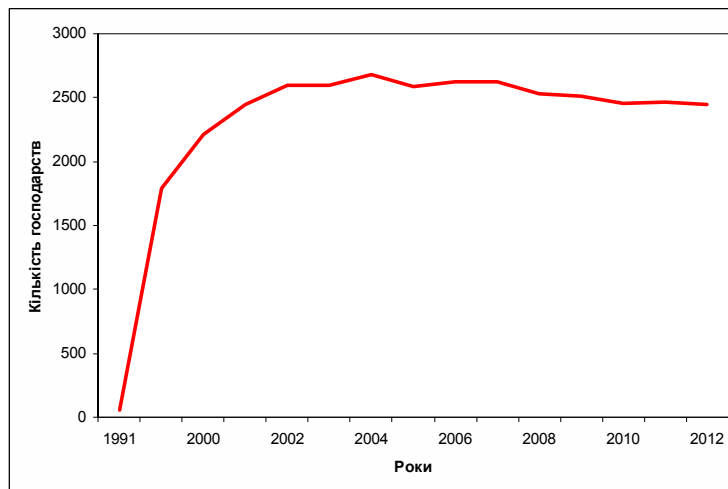
Селянські (фермерські) господарства у різних формах існували з давніх часів, довівши свою конкурентоспроможність і можливості збалансованого розвитку в різних економічних умовах. У вісімдесятих роках ХХ-го століття, коли гостро постало питання про низьку ефективність колгоспно-радгоспної системи господарювання, суспільна думка повернулася до відродження селянських господарств як ефективної організаційної форми ведення аграрного виробництва. Відсутність протягом тривалого часу селянського укладу в аграрному секторі економіки країни призвели до необхідності всебічних досліджень фермерських господарств як об'єкта підприємницької діяльності.

Діяльність цієї форми господарювання на сьогодні регулюється низкою нормативних положень і законів. Найважливішими серед них є Закони України "Про селянське (фермерське) господарство", "Про власність", "Про підприємство", "Про колективні сільськогосподарські підприємства".

За кількістю та питомою вагою фермерських господарств Кіровоградська область входить у число лідерів аграрного ринку України, посідаючи 4 місце (5,9%). Панівні позиції область також займає і за площею сільськогосподарських угідь, наданих у користування фермерським господарствам (2 місце, 19,1% від загальної площі сільськогосподарських угідь області) та за часткою ріллі, що припадає в середньому на одне господарство (3 місце). Зокрема, при середній по області землезабезпеченості у 158,1 га на 1 фермерське господарство, найбільший показник припадає на Олександрівський район (349,3 га), а найменший на Знаменський (88,4 га).

Перші фермерські господарства в Кіровоградській області з'явилися у 1991 році. Загальну підтримку фермерам у цей період надавав створений у 1991 р. Український фонд підтримки селянських (фермерських) господарств і кооперативів із виробництва сільськогосподарської продукції, який пізніше було перетворено в Український державний фонд підтримки селянських (фермерських)

господарств. [4, с. 205]. Із загальної кількості (55) найбільше їх було зареєстровано в Онуфріївському (13) та Кіровоградському (8) районах. Зовсім не мали такої форми господарювання 4 адміністративні райони – Вільшанський, Гайворонський, Новомиргородський та Устинівський. 70,7% всіх фермерських господарств області були утворені за період 1991-95 років (рис.1).



**Рис. 1.** Динаміка кількості фермерських господарств у Кіровоградській області

Протягом останніх років у Кіровоградській області проявляється тенденція незначного зменшення кількості фермерських господарств. Станом на 2012 р. було зареєстровано 2457 фермерських господарств, що на 6,4 % менше, ніж у 2007 р., коли була зареєстрована найбільша кількість господарств – 2625. Проте з 2000 року чітко простежується динаміка поступового зростання площ сільськогосподарських угідь фермерських господарств Кіровоградщини. Їх площа у користуванні одного фермерського господарства зросла на 78 % – з 34,8 га у 1995 році до 158,1 га у 2011 році. Збільшення земельних наділів у користуванні фермерських господарств зумовлено особливостями оренди земельних паїв.

Аналізуючи кількісні показники фермерських господарств області можна зробити висновок про пряму залежність кількості зазначених господарств від площі районів. Максимальна чисельність представлена в найбільших: Маловисківському (201 господарство), Кіровоградському (200) та Новоукраїнському районах (197). Відповідно найменша кількість фермерських господарств – в Устинівському (42) та Вільшанському (50) районах (рис. 2).

Суттєвою проблемою, що стримує розвиток фермерства в області, є незадовільне забезпечення господарств сільськогосподарською технікою. Значна кількість фермерських господарств розпочинає свою діяльність, не маючи достатньої для товарного виробництва матеріально-технічної бази. У середньому кожне господарство має один трактор, кожне друге – сівалку, кожне третє – зернозбиральний комбайн. У 2012 році, як і в попередньому, на 1000 га ріллі припадало 7 тракторів, на 1000 га посівної площі – 4 сівалки, на 1000 га посіву зернових культур – 4 зернозбиральних комбайни [6].

Фермерські господарства області традиційно надають перевагу виробництву продукції рослинництва, частка якої в загальному виробництві сільськогосподарської продукції з 1995 по 2012 роки зросла з 93,1% до 94,5% [5].

В умовах розвитку ринкових відносин фермери орієнтуються на виробництво продукції, яка користується підвищеним попитом і є прибутковою. Найбільш популярною сільськогосподарською продукцією регіону є соняшник, частка вирощування якого фермерськими господарствами складає 28,4%, а рентабельність виробництва є найвищою протягом останніх років і складає 70,8%. Фермерські господарства всіх без виключення адміністративних районів області займаються вирощуванням зазначеної культури, а багаторічними лідерами тут є Долинський, Бобринецький, Кіровоградський райони. Традиційно популярним в області залишається вирощування зернових та зернобобових культур, частка вирощування яких фермерськими господарствами складає 22,7%, а рентабельність виробництва – 21,3 %. Найбільші площі та валовий збір цих культур у Кіровоградському, Добровеличківському, Новоукраїнському та Олександрійському районах [6].

Найменш затребуваними серед продукції рослинництва є цукрові буряки та картопля, які вирощують у фермерських господарствах лише шести та семи районів області відповідно.

Непопулярність тваринництва, частка якого у структурі валового виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами становить лише 5,5%, пояснюється низькими закупівельними цінами на молоко та м'ясо, недосконалістю державної підтримки цього напрямку.

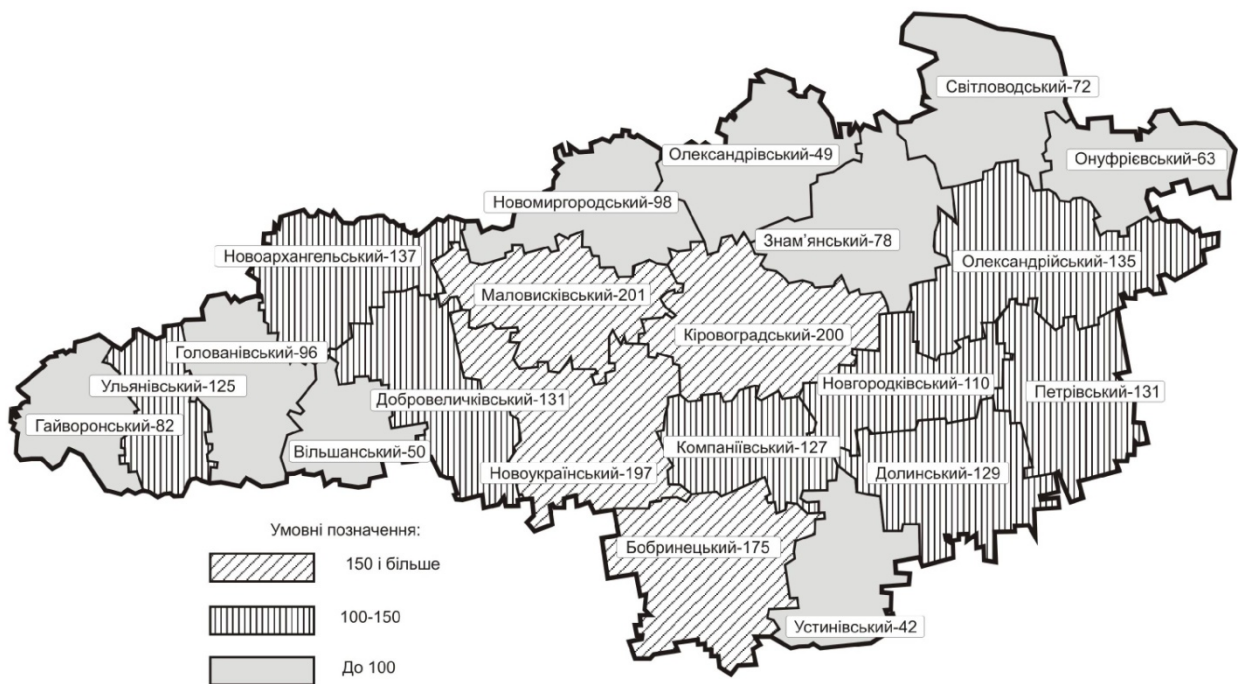


Рис. 2. Кількість фермерських господарств за районами Кіровоградської області

Звичайно, не можна не сказати про роль фермерських господарств у забезпеченні зайнятості селян та зменшенні безробіття. Так, станом на 2006 р. частка зайнятих сільських мешканців у фермерських господарствах становила 28,7%, а у 2012 р. – 22,2%.

Серед основних факторів, які впливають на темпи й ефективність розвитку фермерських господарств, ми вважаємо за необхідне виділити наступні:

- політика держави в області становлення та розвитку фермерства, а також загальна несприятлива економічна кон'юнктура, що пов'язана з тривалою відсутністю соціально-економічної стабільності та високим ступенем ризику господарської діяльності;
- відсутність необхідної ринкової інфраструктури та проблеми з забезпеченням господарств сільськогосподарською технікою;
- труднощі з фінансовою підтримкою та кредитуванням фермерських господарств.

## Висновки

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

Фермерські господарства мають суттєвий вплив на підвищення зайнятості та доходів сільського населення; особливо істотна роль цієї форми організації виробництва в невеликих населених пунктах, де немає інших, альтернативних джерел доходів для населення.

В окремих областях України, таких як Кіровоградська, фермерські господарства роблять досить вагомий внесок в економіку регіону, виробляючи 11% від обсягу всієї сільськогосподарської продукції.

Фермерські господарства та господарства населення зберігають різноманітність можливостей зайнятості сільських мешканців та збереження звичного для них способу життя, надають гарантію продовольчого забезпечення країни та її регіонів у будь-яких економічних умовах.

Незважаючи на всі суб'єктивні та об'єктивні труднощі, селянські (фермерські) господарства знайшли свою економічну нішу в аграрному секторі економіки країни, і, як будь-яка форма господарювання, ці підприємства потребують вивчення та обґрунтування перспектив їх розвитку. Оцінюючи розвиток сучасних селянських (фермерських) господарств можна зробити висновок, що в майбутньому вони зможуть стати вагомим чинником сільськогосподарського виробництва в Україні.

## Література

1. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика / В. П. Горьовий. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. - 540 с.
2. Доценко А. І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура / А. І. Доценко. – К.: РВПС України НАН України, вид. Фенікс, 2010. – 288 с.
3. Заячук М.Д. Аграрні кластери – перспектива геопросторової організації фермерства в регіонах України / М.Д. Заячук // Україна: географія цілей та можливостей. Зб. Наук. праць. – Н.: ФОП «Лисенко М.М.», 2012. – Т.ІІ. – С. 71-74.

4. Розвиток різноукладності на селі: особливості, проблеми / [В. В. Юрчишин, Л. М. Шевченко, В. Х. Брус та ін.] / за ред. В. В. Юрчишина. – К.: ННЦІАЕ, 2004. – 446 с
5. Сільське господарство України / За ред. Ю.М. Остапчука – К.: Державний комітет статистики України, 2012. – 366 с.
6. Фермерські господарства Кіровоградської області. Статистичний збірник / Головне управління статистики. – Кіровоград, 2012. – 70 с.

**Аннотация.** Л. Семенюк, А.Зарубина **Развитие фермерских хозяйств в Кировоградской области: основные общественно-географические аспекты.** рассмотрены основные векторы развития крестьянских (фермерских) хозяйств в Кировоградской области. Определена динамика фермерства и структура производства ими сельскохозяйственной продукции в регионе. Проанализированы основные проблемы и перспективы развития этой формы хозяйствования.

**Ключевые слова:** крестьянские (фермерские) хозяйства, сельскохозяйственные угодья, растениеводство, животноводство, рентабельность, Кировоградская область.

**Abstract.** L. Semenyuk, A. Zarubina **The development of farming in Kirovograd region: basic social and geographical aspects.** This scientific work deals with the main development vectors of agriculture (farmer) economy in Kirovograd region. The determination is given for farming dynamics and structure of producing of agricultural products in the region. The basic problems and prospects of the development of this form of economy are analyzed.

**Keywords:** agricultural (farmer) economy, agricultural land, crops, stockbreeding, profitability, Kirovograd region.

Поступила в редакцию 03.02.2014 г.